

Литвиненко Я.В. професор Національної академії статистики, обліку та аудиту, кандидат економічних наук, заст. завідувача кафедри банківської справи НАСОО, м. Київ
Литвиненко Т.Є. доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу Київського національного університету культури та мистецтв, кандидат економічних наук, м. Київ

Підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу інноваційної діяльності в Україні

Анотація. В статті розглянуті питання інноваційної діяльності в Україні, чинники, які впливають на її проведення та розвиток. Одним з головних є кадровий потенціал та забезпеченість ним. Досліджується участь наукових спеціалістів в здійсненні науково-технічних досліджень, якісний склад трудового потенціалу інноваційної діяльності. З метою підвищення її конкурентоздатності визначається заходи по покращанню їх підготовки, перепідготовки, стажування та інше.

Ключові слова. Інноваційна діяльність, трудовий потенціал інноваційної діяльності, система підготовки спеціалістів, організація перепідготовки та підвищення кваліфікації, отримання документів про отримання освіти.

Вступ. Подальший розвиток України, вихід її з економічної кризи, можливий, в першу чергу, за рахунок подальшого розвитку науково-технічного прогресу, впровадження останніх досягнень передового досвіду. Подальше технічне переоснащення можливо в процесі проведення інноваційної діяльності як на рівні держави, так і окремого підприємства. По своїй суті цей процес є довгостроковим, тому що включає цілий комплекс заходів починаючи від розробки інноваційного проекту і закінчуючи впровадженням розробленої продукції та вихід і закріплення як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Ефективність інноваційної діяльності визначається якістю кадрового потенціалу підприємства, ступенем його підготовки, досвідом, вмінням застосовувати новітні досягнення науково-технічного прогресу, наявністю креативного мислення тощо.

Постанова завдання. Метою дослідження є вивчення стану та динаміки розвитку інноваційної діяльності в Україні, чинників, які впливають на її діяльність. Головною ланкою інноваційної діяльності є її трудовий потенціал, система його підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, орієнтація на виконання відповідної наукової роботи згідно з інноваційним напрямком. Головною вимогою до трудового потенціалу,

якій забезпечує інноваційну діяльність, є його конкурентоспроможність та можливість виконувати наукові дослідження на відповідному рівні.

Головним завданням дослідження є визначення чинників впливу на кадрове забезпечення інноваційної діяльності, аналіз існуючої системи та визначення основних напрямків покращання підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів, оцінювання знань, видачі документів про освіту.

Результати. Проведення ефективної інноваційної політики дозволяє не тільки збільшити обсяги випуску продукції, наданих послуг, а і підвищити якість виробництва. Все це впливає на підвищення конкурентоздатності продукції, яка виробляється, можливості закріпитися на зовнішньому ринку та збільшити на ньому свою питому вагу, підняти конкурентоспроможність підприємств на більш високий рівень. З іншого боку впровадження нових технологій, обладнання дозволяють зробити економію ресурсів і, в першу чергу, енергетичних, матеріальних, робочої сили та інше.

Нажаль, в Україні в останні роки інноваційні процеси розвиваються ще не достатньо активно (табл. 1). [1.2]

Таблиця 1

Розвиток інноваційних процесів в Україні

Показники	Роки				2011 р. у % до 2008 р.
	2008	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5	6
Кількість підприємств, які впроваджували нові технологічні процеси	515	452	522	605	117.4
В т.ч. маловідходні, безвідходні та ресурсозберігаючі	280	215	203	240	85.7
Питома вага в загальній кількості підприємств	54.3	47.6	38.9	39.7	
Освоювали виробництво інноваційної продукції	667	614	615	731	109.6
З них нових видів техніки	201	188	194	218	108.4
Питома вага в загальній кількості підприємств	30.1	30.6	31.5	29.8	
Впроваджено нових технологічних процесів	1647	1893	2043	2510	152.4
В т.ч. маловідходні, безвідходні та ресурсозберігаючі	680	753	479	517	76.0
Освоєно виробництво інноваційної продукції	2246	2685	2408	3238	144.2
З них нових видів техніки	758	641	663	897	118.3
Обсяги реалізованої інноваційної продукції (млн. грн.)	45830.2	31432.3	33697.6	42386.7	92.5

1	2	3	4	5	6
В тому числі для ринку (млн. грн.)	14688.7	8511.5	10995.1	17411.0	118.5
З загального обсягу поставлено на експорт (млн. грн.)	23633.1	13200.9	13713.0	12630.6	53.4
Питома вага реалізованої продукції на експорт (млн. грн.)	51.6	42.0	40.1	29.8	

Як видно з таблиці 1 кількість підприємств, які впроваджували нові технологічні процеси, за 2008-2011 рр. збільшилось на 17.4%, але в той же час кількість підприємств, які впроваджували маловідходні, безвідходні та ресурсозберігаючі технології зменшилось на 14.3% (і це при наявності дефіциту не тільки по матеріальних, а і по енергетичних ресурсах. Достатньо суттєво (на 14.6 пункти) зменшилась і кількість їх в загальній кількості підприємств, які впроваджували нові технології.

Збільшилась також і кількість підприємств, які освоювали виробництво інноваційної продукції і в тому числі нових видів техніки. Але за період, який досліджується, спостерігається стійка тенденція до скорочення питомої ваги останніх в загальній кількості підприємств, які освоювали виробництво інноваційної продукції. Аналогічна тенденція спостерігається і при впровадженні нових технологічних процесів. Особливо зменшилась кількість маловідходних, безвідходних та ресурсозберігаючих технологій.

За останні чотири роки на 7.5% зменшилась реалізація інноваційної продукції і особливо тієї, яка реалізується на експорт (на 46.6%). Зменшується і питома вага продукції, яка реалізується на експорт: з 51.6% в 2008 р. до 29.8% в 2011 р. Це свідчить про те, що вітчизняна вироблена продукція ще не стала конкурентоспроможною на зовнішньому ринку.

Головною рухомою складовою інноваційного процесу є її кадровий склад. В таблиці 2 наводяться дослідження науково-технічних робіт та науково-технічних послуг, які проводяться в Україні. [1.2]

Таблиця 2

Склад науково-технічних робітників, які займалися інноваційною діяльністю в Україні

Показники	Один. вимі-ру	Роки				2011р. у % до 1995р.
		1995	2005	2008	2011	
1	2	3	4	5	6	7
Обсяги виконаних наукових робіт	(тис. грн.)	709.3	4818.6	8538.9	10349.9	56886.9
В тому числі науково-технічних робіт	(тис. грн.)	393.5	2406.9	4088.2	4985.9	1267.1
В тому числі науково-технічних послуг	(тис. грн.)	24.4	800.7	977.7	1291.5	5293.0
Інші види науково-технічних робіт	(тис. грн.)	291.4	1611.0	3473.0	4072.5	1397.5

1	2	3	4	5	6	7
Кількість спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи, всього	(тис. чол.)	179.8	105.5	94.1	85.0	47.2
З них мають науковий ступінь:						
- доктор наук;		4.1	4.2	4.5	4.4	107.3
- кандидат наук		22.9	17.0	17.1	16.1	70.3
Обсяги виконаних наукових робіт на одного спеціаліста	(тис. грн.)	0.25	0.022	0.011	0.082	
Кількість спеціалістів на одну тисячу обсягів виконаних наукових робіт		3.94	45.67	90.74	121.8	

Аналізуючи таблицю 2 можна зробити висновки по те, що загальна кількість наукових робіт постійно зростає, але темпи росту науково-технічних робіт значно нижче темпів росту науково-технічних послуг. Починаючи з 1995 р. зменшується кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи. В 2011 р. зменшення склало 52.8% у порівнянні з 1995 р. За цей період дещо збільшилась кількість докторів наук (на 7.3%) але скоротилась кількість кандидатів наук (майже на 30%). Достатньо суттєво зменшується кількість спеціалістів на одну тис. грн. обсягів наукових робіт. Якщо в 1995 р. цей показник був 0.25 тис. грн., то в 2011 р. - всього 0.082 тис. грн. В той же час суттєво збільшилась кількість спеціалістів на одну тисячу виконаних робіт з 3.94 в 1995 р. до 121.8 в 2011 р. Причинами такого явища стали зменшення кількості спеціалістів, які займаються інноваційними дослідженнями, збільшення обсягів наукових робіт, підвищення інтенсивності праці спеціалістів. Але зменшення обсягів інвестиційної продукції, яка реалізується на експорт, свідчить про зниження якості роботи спеціалістів, а їх діяльність спрямована в більшості на виробництво продукції, яка користується попитом, головним чином, на внутрішньому ринку. Тобто ця продукція не є конкурентоспроможною для зовнішнього ринку.

Ефективність інноваційної діяльності значно залежить від кадрового потенціалу підприємства, яке займається інноваційною діяльністю. Головною метою підготовки фахівців та наукових кадрів для проведення інноваційної діяльності є підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Їх рівень визначається можливістю спеціалістів вирішувати різноманітні завдання щодо розробки та удосконалення виробництва продукції та послуг, підвищення їх якості та здатності проводити успішну конкурентну боротьбу як на вітчизняному, так і на зовнішньому ринку.

Головними центрами, які займаються підготовкою спеціалістів, є вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації і, в першу чергу, технічного напрямку. В останні роки з'явилась проблема зменшення набору кількості студентів на навчання. Головними напрямками підготовки спеціалістів поки що залишаються економічний, юридичний та інші.

Існує достатньо суттєві відмінності при забезпеченні спеціалістами які займаються інноваційною та науковою діяльністю. При проведенні наукових досліджень в галузі математики, теоретичних досліджень галузі фізики, астрономії матеріально-технічного забезпечення в головному є комп'ютерна техніка, а також мережа Інтернет. Інноваційні дослідження потребують використання не тільки різноманітного обладнання, в більшості випадків специфічного, але і розвинутої інфраструктури підприємства, наявності різних комунікацій, виробничої площі та інше. А це визначає особливості в підготовці відповідних наукових спеціалістів в більшості випадків вузького профілю.

В сучасних умовах, згідно з діючим законодавством, вищим навчальним закладам як державної, так і комунальній формі власності заборонено виступати засновниками або співзасновниками інших юридичних осіб, в тому числі і засновувати різноманітні інноваційні підприємства. Це дещо ускладнює підготовку та перепідготовку спеціальних кадрів для інноваційної діяльності.

Фінансування кадрового забезпечення інноваційної діяльності повинно здійснюватись з різних джерел і, в першу чергу, з державного бюджету. Це стосується підготовки в ВНЗ, перепідготовки фахівців та підвищення їх кваліфікації. При цьому можливе застосування різних програм за визначеним напрямком та часткове фінансування з боку підприємства, яке проводить інноваційну діяльність. Для підготовки та проведення особистих навчальних програм можливе залучення різних фахівців з відповідною оплатою праці.

Для підвищення якості навчання, підготовки та перепідготовки наукових кадрів може бути впровадженим такий захід як стажування в інших країнах світу на провідних виробничих підприємствах. Оплата відповідних витрат повинна здійснюватись за рахунок коштів інноваційного проекту, або інших залучених коштів.

Потрібно враховувати, що проведення інноваційної діяльності здійснюють не тільки наукові фахівці та спеціалісти, а також допоміжні та підсобні робітники в залежності від напрямку проведення інноваційного дослідження. Підготовку таких робітників можуть здійснювати також ВНЗ 1, 2 та 3 рівня акредитації (технікуми, професійно-технічні училища, коледжі та інші).

З метою підвищення конкурентоспроможності та покращення якості підготовки наукових кадрів для проведення інноваційної діяльності доцільне проведення заходів, які полягають в наступному.

1. Потрібно удосконалити існуючу систему підготовки та перепідготовки кадрів для проведення інноваційної діяльності. Головною ланкою при цьому залишаються ВНЗ. Підготовка здійснюється згідно із затвердженими навчальними програмами і позитивним наслідком повинно бути поступове збільшення кількості

дисциплін за вибором ВНЗ, особливо на рівні підготовки магістрів та спеціалістів. Це дозволяє розширити перелік спеціальних дисциплін, які в подальшому можуть бути використаними при здійсненні інноваційної діяльності.

2. Потрібно посилити частку навчальної діяльності, яка стосується проходження практики студентами. Її проходження повинно бути за тривалістю не менше півроку.
3. Бажано розділити в часі одержання диплому про вищу освіту. Диплом про вищу освіту повинен видаватися ВНЗ, а диплом спеціалістів та магістрів можна одержати після висновків підприємства, на якому проходила виробнича практика з відповідним присвоєнням кваліфікаційного рівня.
4. Процес перепідготовки та підвищення кваліфікації повинен бути організованим не тільки в ВНЗ України, а і за кордоном в провідних навчальних закладах та підприємствах. Вибір здійснення підвищення кваліфікації повинен бути орієнтований на інноваційні дослідження, які проводяться на підприємстві.
5. Підготовка фахівців з маркетингових досліджень ринку як в Україні, так і за кордоном. Потрібно визначити ті напрямки виробництва товарів та послуг, які є конкурентоздатними на ринку. Для цього визначаються споживачі, які купують таку продукцію, враховуються їх вимоги до якості, а також підприємства, які її виробляють, здатність ринку розширюватися тощо. Виходячи з цього визначається і кінцева інноваційна політика підприємства та відповідні заходи.
6. Зміна діючого законодавства України та надання дозволу ВНЗ засновувати різноманітні інноваційні підприємства дало б можливість їм здійснювати більш спрямовану підготовку та перепідготовку кадрів виключно для здійснення інноваційної діяльності.

Висновки. Подальший розвиток економіки України пов'язаний з впровадженням останніх досягнень науково-технічного прогресу, активізацією інноваційної діяльності, головною складовою якої є кадровий потенціал. Для забезпечення її конкурентоздатності потрібно внести відповідні зміни не тільки в діюче законодавство, а і в розробку нової інноваційної політики в підготовці спеціалістів, визначення довгострокової стратегії залучення спеціалістів, симулювання їх праці тощо.

Література

1. Статистичний збірник Державної служби статистики України «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році». К.: Державна служба статистики, 2012 р.
2. Статистичний збірник Державної служби статистики України «Статистичний щорічник Україна у 2011 році». К.: Державна служба статистики, 2012 р.

Summary. The questions of innovative activity in Ukraine and factors which influence on its realization and development are considered in the article. One of the main factors is such as human resources and its provision. Participation of scientific specialists in the realization of scientific and technical investigations and qualitative composition of the work potential of innovative activity are investigated. In order to increase its competitiveness measures to improving their training, retraining, and probation are determined.